

ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਅਧਿਐਨ : ਉਤਰ-ਚੌਮਸਕੀ ਪਰਿਪੇਖ

ਡਾ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ,
ਰੀਡਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਰਿਜਨਲ ਸੈਂਟਰ, ਬਠਿੰਡਾ।

1. ਭੂਮਿਕਾ

ਭਾਵੇਂ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਨੈਸਰਗਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ-ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕਵਿਗਿਆਨ, ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਾਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਕੰਮ ਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਵਾਕਵਿਗਿਆਨ (Syntax) ਦਾ ਖੇਤਰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਸ਼ਾਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਵਾਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਲ-ਖੰਡ ਦੌਰਾਨ ਵਾਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਡਲਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਨਿਕਟਾਂਗ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਧੀ (Immediate Constitutents Analysis) ਨੂੰ ਮੁੱਢਲਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਚਾਰਲਸ ਫਰਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਬਲੂਮਫੀਲਡ ਵਰਗੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਨਿਕਟ-ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੇ.ਐਲ.ਪਾਈਕ, ਨਾਈਡਾ ਅਤੇ ਵੈਲਜ਼ ਵਰਗੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵਾਕ-ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮਾਡਲ ਉਸਾਰਿਆ। ਨੌਮ ਚੌਮਸਕੀ ਨੇ ਵਾਕਸ਼ ਉਸਾਰੀ ਵਿਆਕਰਨ (Phrase Structure Grammar) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ। ਹੈਲੀਡੇ ਦਾ ਸਿਸਟਮੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਕੇ.ਐਲ.ਪਾਈਕ ਦਾ ਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ (Tagmemic) ਵੀ ਇਸੇ ਧਾਰਾ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਕਸਿਤ ਮਾਡਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਮਸਕੀ ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਮਾਡਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੌਮਸਕੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੂ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਖੁਦ ਚੌਮਸਕੀ ਦਾ ਗਹਿਰੇ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚੌਮਸਕੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਧਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਾਕ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਮਾਡਲ ਬੜੇ ਚਰਚਿਤ ਰਹੇ ਹਨ : ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ (Generative Semantics) ਕਾਰਕ ਵਿਆਕਰਨ (Case Grammar) ਅਤੇ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ (Relational Grammar)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਡਲਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਚੌਮਸਕੀ ਦਾ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕਰਨ ਹੀ ਹੈ। ਚੌਮਸਕੀ ਦੁਆਰਾ ਅਣਡਿਠ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਡਲਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਸੂਝ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

2. ਪਿਛੋਕੜ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਉਤਰ-ਚੌਮਸਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਬੰਧਾਂ (ਕਰਤਾ, ਮੁੱਖ ਕਰਮ, ਗੌਣ ਕਰਮ) 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇਕ ਸਰਬ-ਭਾਸ਼ਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਅੰਤਰ-ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਥਾਨ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਾਰਕ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਹੀ ਚੌਮਸਕੀ ਦੇ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਚਿੰਤਕਾਂ-ਪਰਲਮੁੱਤਰ ਅਤੇ ਪੋਸਟਲ (1974) ਕੀਨਨ ਅਤੇ ਕਾਮਰੀ (1972), ਜੋਹਨਸਨ (1979) ਅਤੇ ਬਾਵਰਸ (1981) ਆਦਿ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸਬੰਧ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਅਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ (Undefined Primitives) ਮੰਨ ਕੇ, ਨਿਮਨੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਬੰਧਕੀ ਕ੍ਰਮ (Relational Hierachy) ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

1) It is reported that one American linguist of the 1950's remarked that syntax was that part of Linguistics that everyone hoped the other fellow would do it, (Palmer, 1990:121)

ਕਰਤਾ ? ਮੁੱਖ ਕਰਮ ? ਗੌਣ ਕਰਮ ? ਵਿਕਾਰੀ ਕਰਮ (ਜੌਹਨਸਨ : 1979)
 1 ? 2 ? 3 term relations (ਪਰਲਮੁੱਤਰ : 1980)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਰਬਭਾਸ਼ਕ ਨੇਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਨੇਮ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ (1) ਅਪਹਾਰ ਨੇਮ (Usurpation) 2. ਵਿਕਾਰੀ ਨੇਮ (Mutation) 3. ਪਦ-ਤਿਆਗ ਨੇਮ (Abdication) 4. ਲੋਪ ਨੇਮ (Elimination)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ 16 ਸਿਧਾਂਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ : (1) ਸੰਬੰਧ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ (Relational Succession Law) (2) ਸੰਬੰਧ ਨਾਸ਼ (Relational Annihilation Law) (3) ਪੁਨਰ ਸਤੱਰੀਕਰਨ (Re-Ranking Law)।

ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰੰਪਰਾਈ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਸੀ ਪਰ ਬਣਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਨੁਕਸਦਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਚੌਮਸਕੀ (1965,72,75) ਦੇ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਵਾਕ ਦੀ ਅਰਥਪਰਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਨ। ਪਰ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਉਂ ਪਰੰਪਰਾਈ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਮਾਨ ਹਨ ਪਰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਨੇਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰੁਪਾਂਤਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਰੁਪਾਂਤਰ ਤੋਂ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਕਾਂ-ਅਕਰਤਰੀਵਾਚੀ, ਪ੍ਰੇਰਨਾਰਥਕ ਤੇ ਜੜ੍ਹਤ (Composite) ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਕ ਨਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹਥਲੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਸੂਚਕ ਉਪਵਾਕਾਂ (Relative Clause) ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3. ਸੰਕਲਪੀ ਵਿਦਾ-ਬਿੰਦੂ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸੰਬੰਧ ਸੂਚਕ ਉਪਵਾਕਾਂ (Relative Clause) ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ (Relativization) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪੀ ਵਿਦਾ-ਬਿੰਦੂ ਕੀਨਨ ਅਤੇ ਕਾਮਰੀ (ਉਹੀ) ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਅਧਿਐਨ 'Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਲੱਗਪਗ 50 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਲੱਭਤਾ ਕ੍ਰਮ (Accessibility Hierarchy) ਨਾਮੀ ਸਰਬ-ਭਾਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿਧੀਆਂ (Relative Clause

Formation Strategies) ਦੇ ਵਿਵੇਚਨ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀਨਨ ਅਤੇ ਕਾਮਰੀ (ਉਹੀ) ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇਮ ਨੂੰ ਪਰਲਮੁੱਤਰ ਅਤੇ ਪੋਸਟਲ (1974), ਜਾਨਸਨ (1979), ਬਾਵਰਸ (1981), ਪਰਲਮੁੱਤਰ (1983) ਅਤੇ ਬਲੇਕ (1990) ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਖਿਆ। ਇਉਂ ਇਹ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਚੌਖਟੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਾਨਸਨ (ਉਹੀ) ਅਤੇ ਪਰਲਮੁੱਤਰ (ਉਹੀ) ਨੇ ਸੁਲੱਭਤਾ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਕੀ ਕ੍ਰਮ (**Relational Hierarchy**) ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇਮ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਕਈ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕਾਚਰੂ (1973 ਅਤੇ 78), ਡੋਨਾਲਸਨ (1971), ਸੂਬਾਰਾਓ (1974) ਅਤੇ ਗੁਪਤਾ (1986) ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਹਾਸਿਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਰਾੜ (1999) ਦਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਧਿਐਨ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਆਕਰਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਕਰਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਚ-ਪੱਧਰ ਦੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਿਆ ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

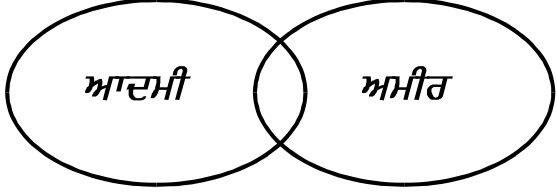
4. ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ : ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਸਰਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਸਪਰ ਜੁੜਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਤਰਵਾਕੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਮਿਸ਼ਰਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਭਾਵ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਾਕ ਬਣਤਰਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ :

- _1ਖ 1. ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਸੁਖੀ ਹੈ।
- 2. ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਸੁਖੀ ਹੈ।

- _2ਖ 1. ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਸੁਖੀ ਹਨ।
- 2. ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਦਮੀ, ਜਿਹੜੇ ਅਮੀਰ ਹਨ, ਸੁਖੀ ਹਨ।

_1ਖ ਅਤੇ _2ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਸਧਾਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਾਕ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ-ਦੋ ਉਪਵਾਕ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਯੁਕਤ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ, ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਆਦਮੀ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੀਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲਾ ਆਦਮੀ ਆਮ ਨਾਂਵ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲਾ ਆਦਮੀ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੋਂ ਖਾਸ ਜਿਹੜਾ ਯੁਕਤ ਉਪਵਾਕ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਰਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਤੋਂ ਖਾਸ ਬਣਨ ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਆਰੇਖ _3ਖ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਇਸ ਆਰੇਖ ਵਿੱਚ (ੳ) ਚੱਕਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਅ) ਚੱਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਅਮੀਰ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਵਿਧੀ ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਇਕ ਸਰਬਭਾਸ਼ਕ ਪਰਪੰਚ ਹੈ।

ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਹੈ।

ਐਂਡਰੇਵਜ਼ (1975 :3) ਨੇ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਨੂੰ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :

“4x ‘ਜੇ ਕੋਈ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਕਿਸੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਾਵ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਪਵਾਕ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਹੋਵੇਗਾ।”1

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਨਨ ਅਤੇ ਕਾਮਰੀ (1977 :63-64) ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“5x ‘‘ਕੋਈ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਰਮ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਜੁੱਟ ਨੂੰ ਦੋ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ : ਪਹਿਲਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਜੁੱਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਉਸ ਉਪਜੁੱਟ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਪ ਜੁੱਟ ਸਬੰਧੀ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਕ ਹਕੀਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮੁੱਖ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਬਾਹਰੀ-ਵਾਕ ਵਾਂਗ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।”2

(1) If a Subordinate clause modifies (a crucially undefined term) an NP and does so by virtue of the fact that it contains in deep structure an NP coreferential to the modified NP, then the clause is a relative clause.

(2) We consider any syntactic object to be an RC if it specifies a set of objects (Perhaps a one-member set) in two steps : a larger set is specified called the domain of relativization, and then restricted to some subset of which a certain sentence, the restricting sentence is true. The domain of relativization is expressed in surface structure by the head NP and the restricting sentence by the restricting clause, which may look more or less like a surface sentence depending upon the language.

ਐਂਡਰੇਵਜ਼ ਅਤੇ ਕੀਨਨ-ਕਾਮਰੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ

ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਸੇਧ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਲੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

(5) ਸੰਰਚਨਾਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਪਰੰਪਰਾਈ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਦਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਦਿ ਯੋਜਕਾਂ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਜੋੜ ਕੇ, ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ 6ਖ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ :

- 6ਖ 1) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੀ ਦੌਲਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਧਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
2) ਓਸੋ ਨੇ ਜੋ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
3) ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।
4) ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

6ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਕ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ 7ਖ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਹਨ ਅਤੇ 8ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਹਨ। ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ ਜੋ ਲਿਪਾਂਕ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਤੱਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ, ਜੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਹਨ।
ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ

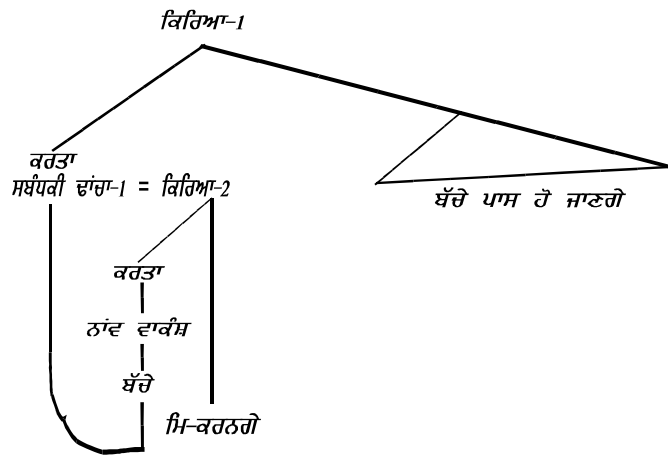
- 7ਖ 1) ਉਹ (ਬੱਚੇ) ਧਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
2) ਤਰਕ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
3) ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ।
4) (ਬੱਚੇ) ਉਹ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕ

- 8ਖ 1) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੀ ਦੌਲਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
2) ਓਸੋ ਨੇ ਜੋ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ।
3) ਜੋ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।
4) ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਗੇ।

ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਰੇਖ 9ਖ ਰਾਹੀਂ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

9ਖ

_6 ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਵਾਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਲਿਪਾਂਕ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਜ-ਯੁਕਤ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਉਪਰੋਕਤ _6 ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕ (1), (2) ਅਤੇ (4) ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਵਾਕ ਨੰਬਰ (3) ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਭਾਵ ਬਣਤਰ (Deep Structure) ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਜ-ਯੁਕਤ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਸਲਨ _6 ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕ (1), (2) ਅਤੇ (4) ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। _6-3 ਖ ਵਾਕ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਭਾਵ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜਾਂ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਾਕ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਖਤਿਆਰੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ _10 ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ :

_10 ਖ 1) ਓਸੋ ਨੇ ਜੋ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
 2) ਉਸ ਤਰਕ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਓਸੋ ਨੇ ਦਿੱਤਾ।
 3) ਜੋ ਤਰਕ ਓਸੋ ਨੇ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਾਲ ਉਹੋ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਰੂੜੀਗਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਹਨ :-

_11 ਖ 1) ਜੋ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ ਭਰੇਗਾ।
 2) ਜੋ ਉਪਜਿਉ, ਸੋ ਬਿਨਸੁ ਹੈ।
 3) ਜੋ ਆਇਆ, ਸੋ ਚੱਲਸੀ।
 4) ਜੋ ਤੂੰ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ।

_10 ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਾਲ ਉਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਇਖਤਿਆਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹੋ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਵਾਕ ਮੁਕੰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ :-

_12 ਖ 1) ਜੋ ਆਇਆ ਸੀ, (ਉਹ) ਚਲਾ ਗਿਆ।
 2) (ਉਹ) ਕਿਹੜਾ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇ।
 3) ਜੋ ਲੋਕ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ) ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

- 4) ਜੇ ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ, ਵੋਟਾਂ ਦੌਰਾਨ (ਉਹ) ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਚੱਟ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

_12ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਖਤਿਆਰੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਤੇ ਇਖਤਿਆਰੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

6. ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਦਾ ਸਥਾਨ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ, ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਦੇ ਆਦਿ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਅੰਤ ਆਦਿ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਸਥਿਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕ ਬਣਤਰਾਂ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀਆਂ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਅਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਅੱਗੇ_13ਖ, _14ਖ ਅਤੇ_15ਖ ਵਿੱਚ ਹਰ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਾਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

(6-1) ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

_13ਖ 1) ਜੇ ਪਾਰਟੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਹਾਰ ਗਈ।

2) ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਔਖੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ।

3) ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਬਾਕੀ ਬੁੜ੍ਹਾਂ ਆਮ ਮੁਹਾਰੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਨਾਹਾਂ ਭਰੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਅੱਖ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਹਨ।

(6.2) ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿੱਚ

_14ਖ 1) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਿਤਾਬ, ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਹੈ।

2) ਆਮ ਵਹਿਮ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ, ਢੇਰ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ।

3) ਗੀਤ ਜਿਹੜੇ ਜਿੰਦ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਿਰੀ ਤੁਕਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

4) ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਮਾ ਪਾ ਕੇ ਗਰੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ।

(6.3) ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ

_15ਖ 1) ਪੱਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਹੀ ਉਹ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪੱਕੇ ਦੋਸਤ ਰਹੇ ਹੋਣ।

2) ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੌਂਕਣ ਵੀ ਸਿਹਤ ਕਰੇ।

3) ਪਿਆਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

4) ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਨਵਾਂ ਲੱਗੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨੂੰ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ _13ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਸ਼ੇ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਆਦਿ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪਰੰਪਰਾਈ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

_16ਖ 1) ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਫਸਲਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਗਣਗੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੋਕੜਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ਘਿਰੇ
- 2) ਅਰਦਾਸ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।
 - 3) ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।
 - 4) ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਨਵੀਂ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ।

7. ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਲੋਪਨ

ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ੋਜੈ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਲੋਪਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਰੂਪ ਹੇਠਾਂ_17ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਵਾਕ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

- _17ਖ
- 1) ਜੋ ਲੜਕੀ ਰੁਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ।
0 ਰੁਸੀ (ਹੋਈ) ਲੜਕੀ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ।
 - 2) ਜੋ ਨਾਟਕ ਚਰਚਿਤ ਹੈ, ਅੱਜ ਖੇਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
0 ਅੱਜ ਚਰਚਿਤ ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
 - 3) ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਸੀ, (ਉਹ) ਫਸਟ ਆਈ।
0 ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਫਸਟ ਆਈ।
 - 4) ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।
0 ਮੁਸ਼ਕਲ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਹੀ ਸੱਚਾ ਹੈ।

_17ਖ ਦੀਆਂ ਵਾਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ੋਜੈ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (0)ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ੋਜੈ ਦਾ ਲੋਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕ ਦੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ (0) ਵਾਕ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਾਕ ਹਨ।

8. ਸਬੰਧਪਰਕ ਵਿਵੇਚਨ (Relational Study)

ਸਬੰਧਪਰਕ ਵਿਵੇਚਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਆਧਾਰ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ (Relational Grammar) ਹੈ। ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਚੋਖਟਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਣਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਪ੍ਰਥਮ ਮੰਨਕੇ, ਸਬੰਧਕੀ ਕ੍ਰਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸੰਬੰਧ ਸੂਚਕ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਨੇਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮੁੱਖ ਉਪਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਅਧੀਨ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੇਮ ਤਹਿਤ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਕੀ ਕ੍ਰਮ (Relational Hierarchy) ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਵਾਲੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਕੀ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਸਤੱਰ ਤੱਕ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕੁਝ ਵਾਕ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ (Pure) ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ। ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਕਰਤਾ, ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਅਤੇ ਗੋਣ ਕਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਬੰਧ (Nuclear) ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸ਼ੁੱਧ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਰਥਮੂਲਕ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਕਰਨ, ਅਧਿਕਰਨ ਅਤੇ ਬੇਨੀਫੈਕਟਿਵ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(8.1) ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ

- _18ਖ 1) ਜੋ ਮੁੰਡਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈ। (ਕਰਤਾ)
- 2) ਜੋ ਕਿਤਾਬ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਬਹੁਤ ਉਸਾਰੂ ਹੈ। (ਮੁੱਖ ਕਰਮ)
- 3) ਜਿਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ, ਜੇਲ ਅੰਦਰ ਹੈ। (ਗੌਣ ਕਰਮ)

_18ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਵਾਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਮੁੰਡਾ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਨਾਂਵ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਗੌਣ ਕਰਮ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(8.2) ਅਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ

- _19ਖ 1) ਜਿਸ ਅੱਤਵਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਮੰਤਰੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। (ਘ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼)1

- 2) ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਵੱਸ ਗਿਆ। (ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਤਾ)
- 3) ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਚੋਰ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਘੂਕ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। (ਸਮਾਂ)
- 4) ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਬੱਚਾ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ। (ਸਥਾਨ)

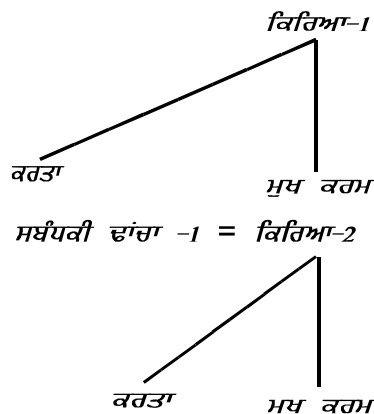
(1) ਘ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵਾਧੂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ (Chomeur) ਸ਼ੋਮਿਉਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰਕਾਰਜੀ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਿਰਕਾਰਜੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

_19ਖ ਨੰਬਰ ਦੀਆਂ ਵਾਕ-ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਘ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਵ ਨਿਰਕਾਰਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅੱਤਵਾਦੀ ਦੂਜੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਤਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਤੀਜੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ, ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਕੇਂਦਰੀ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਕੀ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(8.3) ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਉਪਰ_18ਖ ਅਤੇ_19ਖ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਾਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ_18ਖ ਨੰਬਰ ਦੇ ਤੀਜੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਅਰਥਾਤ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਉਸ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਅਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਮਿਲ ਕੇ, ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਆਰੇਖ ਨੰਬਰ_20ਖ ਰਾਹੀਂ ਆਰੇਖਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਅਕਰਤਾ (Non Subject) ਸੰਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧ ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ_18ਖ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਾਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਗੌਣ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ (ਜਿਵੇਂ 18-1 ਵਿੱਚ) ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (ਅਕਰਤਾ-ਕਰਤਾ) ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।_19ਖ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਾਕ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਰਤਰੀਵਾਚੀ ਨੇਮ ਪਹਿਲੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਕ_19-1 ਵਿੱਚਖ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਕਰਤਾ ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।_ਵਾਕ 19-2 ਵਿੱਚਖ ਅਤੇ ਫਿਰ ਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਜਾਂ ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਤਾ, ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਉਤੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ

(ਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼, ਵਿਉਤਪੰਨ ਕਰਤਾ) ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ 8.3 ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵਾਕ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼, ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਰਤਾ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਵੀ ਕਰਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਰੂਪ ਹੇਠਾਂ_21ਖ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਵਾਕ ਪੇਸ਼ ਹਨ :

- _21ਖ 1) ਮੈਂ ਉਸ ਘੜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।
- 2) ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
- 3) ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਅੰਦਰ ਲੁਕੀ ਖੜੀ ਸੀ।

_21-1ਖ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼,ਉਪਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਰਮ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਕਰਮ ਹੈ।_21-2 ਅਤੇ 3ਖ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਉਪਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਅਤੇ ਗੌਣ ਕਰਮ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

9. ਸਾਰ

ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕ੍ਰਿਤ ਨਾਂਵ ਵਾਕੰਸ਼ ਨਾਲ ਜੋ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਪੜਨਾਂਵ ਯੁਕਤ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਇਖ਼ਤਿਆਰੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਜਰੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਹੋਂਦ ਭਾਵ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਮੁਕਤ ਬਣਤਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸਰੂਪ ਦੀਆਂ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਜੋ ਯੁਕਤ ਬਣਤਰ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾ ਸਥਾਨ ਵੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਵਾਕ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀ ਉਪਵਾਕਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਦੇ ਆਦਿ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਅੰਤ, ਤਿੰਨਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁਝ ਰੂੜੀਗਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਸੋ ਤੱਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਬੰਧਕੀ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਉਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੇ

ਸਾਰੇ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧਨ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸਬੰਧਵਾਚੀਕਰਨ ਨੇਮ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਕਰਤਾ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਰਤਾ, ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ (ਗੌਣ) ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

10. ਉਤਰ-ਚੌਮਸਕੀ ਪਰਿਪੇਖ

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੌਮਸਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ, ਵਾਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਰੁਪਾਂਤਰੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਆਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਕ ਮਾਡਲ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ, ਚੌਮਸਕੀ ਦੁਆਰਾ ਅਣਡਿੱਠ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਕ-ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਵੀ ਅਨੁਚਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਕਿ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਐਨ ਮਾਡਲ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਚੌਮਸਕੀ-ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੌਮਸਕੀ-ਵਿਆਕਰਨ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਤੇ ਮਕਬੂਲ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ 150 ਦੇ ਲੱਗਪਗ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ-ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੋਜ-ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚੌਮਸਕੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ (ਜੀ.ਬੀ. ਸਿਧਾਂਤ) ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਬੰਧਕੀ ਵਿਆਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਾਡਲਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਉਤਰ-ਚੌਮਸਕੀ ਪਰਿਪੇਖ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਵਿਣਸਲੇਸ਼ਣ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ, ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

Sources and References

Andrews, A, 1975. **A Typological Survey of Relative Clauses**, Unpublished doctoral dissertation. MIT.

Blake, B.J. 1990 **Relational Grammar**, London : Routledge.

Bowers, J.S. 1981 **The Theory of Grammatical Relations**, Cornell University Press.

Brar, B.S. 1999 **SAMBANDHKI VYAKARN ATE PANJAB VAK RACHNA DE PAKH**,

(Relational

Grammar and Aspects of Punjabi Syntax) Unpublished Ph.D. Thesis, Patiala: Punjabi University.

Chomsky, N. 1965 **Aspects of the Theory of Syntax**, Cambridge, Massi -5 : MIT Press.

Chomsky, N. 1972 **Studies on Semantics in Generative Grammar**, The Haque : Mouton.

- Chomsky, N. 1975(1955) **The Logical Structure of Linguistic Theory**
New York : Plenum.
- Chomsky, N. 1981 **Lectures on Government and Bindings,**
Dordrecht : Foris.
- Comrie 1987(1972,77) **Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar** in Keenan 1987, 3-45.
- Donalson, S.R.1971 **Movement in restrictive clause in Hindi,**
Studies in the Linguistic Sciences-
I, 1-74.
- Gupta, S. 1986 **Discourse Grammar of Hindi,** New Delhi :
Bahri Publications Private Limited.
- Johnson, D.E. 1979 **Toward a Theory of Relationally Based Grammar,** New York and London : Garland Publishing, Inc
- Kachru, Y. 1973 'Causative Sentences in Hindi revisited', In
Braj
Kachru and others (eds). **Issues in linguistics** . Urbana : University of
Illionis P. 377-93.
- 1978 ' On relative Clause formation in Hindi-Urdu'
1979 **Linguistics** 207 P. 5-26.
- Keenan, E.L. 1987 **Universal Grammar : 15 Essays.** London :
Croom Helm.
- Palmer, F. 1990(1971)**Grammar,** Penguin Books.
- Perlmutter, 1983 **Studies in RelationalGrammar-I** Chicago :
D.M.(ed.) University of Chicgo Press.
- Perlmutter, D.M. 1974 **Lectures on Relational Grammar,** L.S.A.
Linguistic and P.M. Postal Institute. University of Massachuasetts, Amherst.
- Subbarao, K.V.1974 **Noun Phrase Complementation in Hindi,**
Urbana : University of illinois Ph.D. Dessertation (Unpublished)